

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Харківський національний університет внутрішніх справ
Сумська філія
Кафедра соціально-економічних дисциплін

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Основи економічної безпеки»
вибіркових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

262 Правоохоронна діяльність (правоохоронна діяльність)

за темою – «Складові економічної безпеки держави»

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 14.08.2024 № 8

СХВАЛЕНО

Вченою радою Сумської філії
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 08.07.2024 № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 13.08.2024 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри соціально-економічних дисциплін
Протокол від 25.06.2024 № 23

Розробник:

доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії ХНУВС, кандидат економічних наук Парфентій Л.А.

Рецензенти:

1. Доцент кафедри бухгалтерського обліку та оподаткування Навчально-наукового інституту бізнесу, економіки та менеджменту Сумського державного університету, кандидат економічних наук, доцент Кравченко О.В.
2. Заступник директора - начальник відділу навчально-методичної роботи Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент Науменко К.С.

План лекції

1. Складові економічної безпеки держави.
2. Індикатори економічної безпеки держави.

Література:

Нормативна

1. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28 січня 2021 року № 1150-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text>.
2. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 року № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>.
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року "Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року" : Указ Президента України; Стратегія від 11.08.2021 № 347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text>.

Основна

4. Бондарук Т., Чеховська М., Бондарук О. Економічна безпека України під час військових дій: виклики та шляхи протидії. *Економічні горизонти*. 2024. №1(27). С. 129-141. URL: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.1\(27\).2024.299201](https://doi.org/10.31499/2616-5236.1(27).2024.299201).
5. Варналій З. С. Економічна та фінансова безпека України в умовах глобалізації : монографія / Захарій Степанович Варналій ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ : Знання України, 2020. 423 с.
6. Винославська О., Кононець М. Економічна безпека особистості в умовах пандемії COVID-19. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2021. № 1 (22). С. 33-44. DOI: <https://doi.org/10.31108/2.2021.1.22.4>.
7. Економіка та економічна безпека держави. Теорія та практика : Монографічний навчальний посібник / С. Давиденко, О. Єгорова, В. Приходько, П. Матішак, Я. Голоніч, П. Копінець, М. Мачкінова, М. Доброволська та ін. Ужгород : РІК-У, 2017. 388 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/19681>.
8. Економічна безпека : навчальний посібник / Користін О.Є. [та ін.] ; за ред. О.М. Джужі ; МОНУ. Київ : Всеукраїнська асоціація видавців "Правова єдність" ; Алерта ; КНТ ; Центр учбової літератури, 2010. 368 с.
9. Економічна безпека : підручник / авт. кол. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. О. Б. Жихор, д-ра екон. наук, проф. О. І. Барановського. К. : УБС НБУ, 2015. 467 с.
10. Економічна безпека держави: навчально-методичний посібник / Живко З.Б., Черевко О.В., Копитко М.І., Зачосова Н.В., Живко М.О., Серeda В.В., Занора

В.О., Бісєвєць А.В.; за ред. Живко З.Б. Черкаси : видавець Чабаненко Ю.А., 2019. 240 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/3466>.

11. Економічна безпека підприємства: навчальний посібник / [Небава М. І., Міронова Ю.В.]. Вінниця : ВНТУ, 2017. 73 с. URL: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/fmib/33nebava_ekonomichna_bezpeka_pidpriyemstva/ekon_bezp_Nebava.pdf.
12. Економічна безпека України : монографія / [Федоренко В.Г., Грищенко І.М., Новікова О.Ф. та ін.]. К. : ТОВ "ДКС центр", 2017. 380 с. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/9337>.
13. Економічна та майнова безпека бізнесу: навчальний посібник / Б.М. Андрушків, Л.Я. Малюта. –Тернопіль: ФОП Паляниця В.А., 2016. – 180 с. URL: http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/17973/6/Ekonomichna_ta_majnova_bezpeka_biznesu.pdf.
14. Забезпечення фінансово–економічної безпеки підприємництва : навчальний посібник / Г. В. Соломіна. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2018. 234 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/1694/1/Posibnik%20ZFEBP.pdf>.
15. Отенко І. П. Економічна безпека підприємства : Навч. посіб. / І. П. Отенко, Г. А. Іващенко, Д. К. Воронков. Харків : ХНЕУ, 2012. 256 с.
16. Пашнюк Л. О. Загрози економічній безпеці підприємства та засоби їх нейтралізації. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2013. Вип. 10. С. 93-97. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Ekon_2013_10_22.
17. Правове забезпечення фінансової безпеки України : монографія / В. Т. Білоус, О. О. Бригінець, О. В. Драган, Л. М. Касьяненко [та ін.] ; Ун-т державної фіскальної служби України. Ірпінь, 2021. 428 с.
18. Семкова Л. В. Економічна безпека регіонів. *Вісник Приазовського державного технічного університету*. Серія : Економічні науки. 2014. Вип. 27. С. 63-69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VPDTU_ek_2014_27_10.
19. Толуб'як В. С., Королюк Ю. Г. Політика економічної безпеки України в умовах глобальних загроз. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 6. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1448>.
20. Управління фінансово-економічною безпекою : підручник / [В.О. Онищенко, Г.В. Козаченко, С.В. Онищенко, Т.М. Завора]; за заг. ред. В.О. Онищенка та Г.В. Козаченко. Полтава : ПолтНТУ, 2018. 530 с. URL: <http://reposit.pntu.edu.ua/handle/PoltNTU/4061>.
21. Шмалій Л. М. Економічна безпека підприємства: сучасні проблеми забезпечення. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2019. № 1. С. 123-129. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecmebi_2019_1_20.

Текст лекції

1. Складові економічної безпеки держави

Складовими економічної безпеки є: виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, макроекономічна, продовольча, соціальна, фінансова безпеки.

Виробнича безпека - це стан виробничої сфери країни, за якого забезпечується максимально ефективне використання наявних виробничих потужностей у країні, їх модернізація та розширене відтворення, зростання рівня інноваційності виробництва та підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки;

Демографічна безпека - це стан захищеності держави, суспільства та ринку праці від демографічних загроз, за якого забезпечується розвиток України з урахуванням сукупності збалансованих демографічних інтересів держави, суспільства й особистості відповідно до конституційних прав громадян України;

Енергетична безпека - це стан економіки, що сприяє ефективному використанню енергетичних ресурсів країни, наявності на енергетичному ринку достатньої кількості виробників та постачальників енергії, а також доступності, диференційованості та екологічності енергетичних ресурсів;

Зовнішньоекономічна безпека - це стан відповідності зовнішньоекономічної діяльності національним економічним інтересам, що забезпечує мінімізацію збитків держави від дії негативних зовнішніх економічних чинників та створення сприятливих умов для розвитку економіки завдяки її активній участі у світовому розподілі праці;

Інвестиційно-інноваційна безпека - це стан економічного середовища у державі, що стимулює вітчизняних та іноземних інвесторів вкладати кошти в розширення виробництва в країні, сприяє розвитку високотехнологічного виробництва, інтеграції науково-дослідної та виробничої сфери з метою зростання ефективності, поглиблення спеціалізації національної економіки на створенні продукції з високою часткою доданої вартості;

Макроекономічна безпека - це стан економіки, за якого досягається збалансованість макроекономічних відтворювальних пропорцій;

Продовольча безпека - це стан виробництва продуктів харчування в країні, що здатний повною мірою забезпечити потреби кожного члена суспільства в продовольстві належної якості за умови його збалансованості та доступності для кожного члена суспільства;

Соціальна безпека - це стан розвитку держави, за якого держава здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від віку, статі, рівня доходів, сприяти розвитку людського капіталу як найважливішої складової економічного потенціалу країни;

Фінансова безпека - це стан фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків та дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни.

Фінансову безпеку можна розглядати на мікро- та макрорівнях. На мікрорівні фінансова безпека включає фінансову безпеку домогосподарств (особистості) та фінансову безпеку підприємств (установ, організацій).

На макрорівні розглядається фінансова безпека держави, яка містить такі структурні складові:

1. Банківська безпека - це рівень фінансової стійкості банківських установ країни, що дає змогу забезпечити ефективність функціонування банківської системи країни та захист від зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників незалежно від умов її функціонування. Рівень банківської безпеки зростатиме за умови стабільності банківської системи, збільшення прибутку та оптимального використання її ресурсів для соціально-економічного розвитку країни. Забезпеченню та дотриманню фінансової безпеки банківської системи сприятиме досягнення: стабільності кредитування реального сектору економіки, доступності й ефективності використання кредитних ресурсів банківських установ, низької залежності капіталу національних банків від учасників-нерезидентів;

2. Безпека небанківського фінансового сектору - це рівень розвитку фондового та страхового ринків, що дає змогу повною мірою задовольняти потреби суспільства в зазначених фінансових інструментах та послугах.

Під фінансовою безпекою страхового ринку в цілому і конкретного страховика, зокрема, слід розуміти такий рівень забезпеченості страхових компаній фінансовими ресурсами, який дозволив би їм у разі потреби відшкодувати обумовлені у договорах страхування збитки їх клієнтів і забезпечити ефективне функціонування. Фінансова безпека страхового ринку буде досягнута у тому випадку, коли буде забезпечена на належному рівні фінансова безпека не лише страховиків, але й страхувальників, посередників, сегментів страхового ринку, страхових операцій, послуг і страхових продуктів.

Забезпечення фінансової безпеки фондового ринку передбачає досягнення такого обсягу його капіталізації, який сприятиме досягненню стійкості фінансового стану емітентів, власників, покупців, організаторів торгівлі, торговців, інститутів спільного інвестування, посередників (брокерів), консультантів, реєстраторів, депозитаріїв, зберігачів і держави в цілому. Оцінюючи безпеку фондового ринку варто брати до уваги безпеку ринку державних цінних паперів і ринку корпоративних цінних паперів, а також інших його сегментів: ринків акцій, облігацій, векселів, казначейських зобов'язань, ощадних сертифікатів, біржового та позабіржового ринків. Безпечний рівень фондового ринку досягається за умови його захисту від внутрішніх та зовнішніх загроз, впливу негативних чинників на процеси емісії, запозичення та повернення коштів, одержання дивідендів і відсотків та ін.

3. Боргова безпека - відповідний рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування та ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, достатній для задоволення нагальних соціально-економічних потреб, що не загрожує суверенітету держави та її фінансовій системі. Боргова безпека характеризується відповідним рівнем внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування та ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень й оптимального співвідношення між ними, достатнім для задоволення визначених соціально-економічних потреб, що не провокує виникнення надмірного боргового навантаження, не загрожує втраті суверенітету держави та стабільності її фінансовій системі загалом. При цьому має зберігатися економічна можливість держави вчасно виконувати зобов'язання з погашення

основних сум боргів та відсотків за ними, тобто підтримання належного рівня платоспроможності та кредитного рейтингу;

4. Бюджетна безпека - це стан забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості державних фінансів, що надає можливість органам державної влади максимально ефективно виконувати покладені на них функції. Вона визначає спроможність бюджетної системи забезпечити фінансово-економічну самостійність держави за рахунок достатності фінансових ресурсів, які мобілізуються до бюджетів різних рівнів внаслідок акумулювання податкових та інших надходжень, та передбачає здійснення ефективного використання бюджетних коштів в процесі виконання функціональних обов'язків, тобто забезпечення соціального захисту, державного управління, фінансування охорони здоров'я, науки, освіти, культури, спорту, забезпечення безпеки й оборони і т. д. Бюджетна безпека характеризується ступенем збалансованості бюджету, тобто розміром його дефіциту або ж бездефіцитності (профіциту), величиною бюджету та обсягом його виконання, процесом бюджетотворення, рівнем бюджетно-податкової дисципліни, масштабами бюджетного фінансування;

5. Валютна безпека - це стан курсоутворення, який характеризується високою довірою суспільства до національної грошової одиниці, її стійкістю, створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняної економіки, залучення в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи, а також максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках. Забезпечення валютної безпеки на прийнятному рівні можливе за такого стану курсоутворення, який характеризується високою довірою суспільства до національної грошової одиниці, її стійкістю, створює відповідні умови для поступального розвитку вітчизняної економіки, залучення в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи і максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках. При цьому має бути такий ступінь забезпеченості держави валютними коштами, який є достатнім для додержання позитивного сальдо платіжного балансу, виконання міжнародних зобов'язань, накопичення належного обсягу і складу валютних резервів, підтримання стабільності національної грошової одиниці. Також досягнення валютної безпеки на належному рівні можливе за наявності нормального валютного паритету, умов конвертованості, продуманої та виваженої валютної політики, дієвого валютного контролю;

6. Грошово-кредитна безпека - це стан грошово-кредитної системи, що забезпечує всіх суб'єктів національної економіки якісними та доступними кредитними ресурсами в обсягах та на умовах, сприятливих для досягнення економічного зростання національної економіки. Забезпечення грошово-кредитної безпеки можливе за умови існування досконалої грошової системи, що передбачає досягнення стабільності національної грошової одиниці, вчасне виконання основних параметрів засад грошово-кредитної політики на певний рік, реалізацію ефективного управління грошовими потоками на державному рівні, організацію захисту фінансових інтересів суб'єктів грошово-кредитного ринку, проведення вірних антиінфляційних заходів.

Складові фінансової безпеки держави є взаємопов'язаними і мають значний вплив одна на одну та загальний рівень фінансової безпеки держави зокрема.

2. Індикатори економічної безпеки держави

За сучасною методологією рівень економічної безпеки визначається шляхом розрахунку кількісних та якісних оцінок загроз національним економічним інтересам із застосуванням критеріїв та індикаторів економічної безпеки, їхніх оптимальних, порогових і граничних значень.

Зокрема, основним критерієм економічної безпеки країни є здатність її економіки зберігати або, принаймні, швидко відновлювати критичний рівень суспільного відтворення в умовах припинення зовнішніх надходжень товарів і послуг чи загострення кризових ситуацій внутрішнього характеру.

У найбільш узагальненому вигляді основні критерії економічної безпеки держави можна сформулювати таким чином:

- національна економіка має забезпечуватися достатніми обсягами ресурсів та інвестиційних товарів для сталого розвитку;
- потрібні достатні обсяги державних резервів і запасів стратегічно важливих видів продукції і товарів, у тому числі товарів критичного імпорту;
- потрібен достатній для підтримання науково обґрунтованих рівнів споживання населенням обсяг споживчих товарів;
- фінансово-бюджетна і грошово-кредитна системи мають бути в змозі забезпечувати стійкий розвиток національної економіки;
- мають бути сприятливі умови для розвитку підприємництва;
- необхідно забезпечити випереджальний розвиток науково-технічного й інноваційного потенціалів для підтримання сталого економічного зростання;
- інститути державної влади повинні мати можливість здійснювати дієву політику захисту національних економічних інтересів;
- має забезпечуватися ефективне включення національної економіки у світову господарську систему, що поєднує в собі розвиток експортного потенціалу, задоволення потреб внутрішнього ринку, захист вітчизняних товаровиробників і розвиток їх міжнародної конкурентоспроможності;
- включення в міжнародні валютно-фінансові відносини має сприяти забезпеченню сталості грошово-фінансової системи.

Індикаторами економічної безпеки країни є найважливіші економічні показники, визначені на основі критеріїв економічної безпеки, які відображають стан та динаміку розвитку економіки країни, а відхилення від оптимальних значень чи перевищення граничних розмірів їх призводить до порушення нормального перебігу відтворювальних процесів, виникнення або посилення негативних явищ і тенденцій суспільного розвитку.

Оптимальні значення таких індикаторів - це інтервали значень, у межах яких створюються найбільш сприятливі умови для відтворювальних процесів в економіці.

Порогові значення індикаторів є кількісними величинами, порушення яких спричиняє несприятливі тенденції в економіці, а граничні значення індикаторів відображають значення показників, порушення яких зумовлює загрозливі процеси в економіці. Встановлення порогових значень індикаторів економічної безпеки України ґрунтується на врахуванні світового досвіду щодо нормалізації показників економічної безпеки та напрацювань українських вчених.

Перелік індикаторів економічної безпеки України за складовими зазначений у Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України.

Індикатори виробничої безпеки держави:

- Середнє співвідношення обсягів валової доданої вартості (далі - ВДВ) промисловості України та ВДВ промисловості окремих країн Європи, відсотків
- Різниця індексу ВДВ промисловості України та Китаю, відсоткових пунктів
- Різниця індексу промислового виробництва України та Росії, відсоткових пунктів
- Ступінь зносу основних засобів промисловості, відсотків
- Частка високотехнологічної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції, відсотків
- Трудомісткість промислового виробництва, відсотків
- Рентабельність операційної діяльності промислових підприємств, відсотків
- Обсяг виконаних будівельних робіт до 1990 року, відсотків
- Ступінь зносу основних засобів у будівництві, відсотків
- Рентабельність операційної діяльності підприємств будівництва, відсотків
- Ступінь зносу основних засобів на підприємствах транспорту та зв'язку, відсотків
- Рентабельність операційної діяльності підприємств транспорту та зв'язку, відсотків
- Урожайність основних зернових та зернобобових культур, ц з 1 га площі збирання
- Середній річний удій молока від однієї корови, кг
- Ступінь зносу основних засобів у сільському господарстві, мисливстві, лісовому господарстві, відсотків
- Співвідношення імпоротної ціни на газ в Україні та Європі, разів

Індикатори демографічної безпеки держави:

- Чисельність наявного населення, відсотків до рівня 1990 року
- Очікувана тривалість життя при народженні, років
- Коефіцієнт дитячої смертності (померло дітей віком до одного року), на 1 тис. народжених живими
- Коефіцієнт природного приросту, на 1 тис. осіб наявного населення
- Частка населення похилого віку в загальній чисельності населення (станом на кінець звітної періоду), відсотків (коефіцієнт старіння)
- Демографічне навантаження непрацездатного населення на працездатне, відсотків
- Загальний коефіцієнт міграційного приросту, скорочення (-) (на 10 тис. осіб)

Індикатори енергетичної безпеки держави:

- Частка власних джерел у балансі паливно-енергетичних ресурсів держави, відсотків
- Рівень імпоротної залежності за домінуючим ресурсом у загальному постачанні первинної енергії, відсотків
- Частка імпорту палива з однієї країни (компанії) у загальному обсязі його імпорту, відсотків

- Знос основних виробничих фондів підприємств паливно-енергетичного комплексу, відсотків
 - Відношення інвестицій у підприємства паливно-енергетичного комплексу до валового внутрішнього продукту (далі - ВВП), відсотків
 - Енергоємність ВВП, кг умовного палива/гривень
 - Запаси природного газу, місяців споживання
 - Запаси кам'яного вугілля, місяців споживання
 - Частка відновлювальних джерел у загальному постачанні первинної енергії, відсотків
 - Частка втрат при транспортуванні та розподіленні енергії, відсотків
- Індикатори зовнішньоекономічної безпеки держави:
- Відкритість економіки, відсотків
 - Коефіцієнт покриття експортом імпорту, разів
 - Питома вага провідної країни-партнера в загальному обсязі експорту товарів, відсотків
 - Питома вага провідної країни-партнера в загальному обсязі імпорту товарів, відсотків
 - Питома вага провідного товару (товарної групи) в загальному обсязі експорту товарів, відсотків
 - Питома вага провідного товару (товарної групи) за виключенням енергетичного імпорту в загальному обсязі імпорту товарів, відсотків
 - Питома вага сировинного та низького ступеня переробки експорту промисловості в загальному обсязі експорту товарів, відсотків
 - Частка імпорту у внутрішньому споживанні країни, відсотків
 - Індекс умов торгівлі (ціновий), відсотків
 - Завантаженість транзитних потужностей нафтотранспортної системи, відсотків
 - Завантаженість транзитних потужностей газотранспортної системи, відсотків
- Індикатори інвестиційно-інноваційної безпеки держави:
- Валове нагромадження основного капіталу, відсотків ВВП
 - Відношення вартості нововведених основних засобів до обсягу капітальних інвестицій, відсотків
 - Інтегральний індекс інвестиційної сприятливості бізнес-середовища, відсотків
 - Відношення чистого приросту прямих іноземних інвестицій до ВВП, відсотків
 - Відношення кредитів, наданих нефінансовим корпораціям та домашнім господарствам на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості (кумулятивно, скореговані на курсову різницю), відсотків ВВП
 - Частка продукції, що була реалізована на конкурентних ринках країни, відсотків загального обсягу продукції (станом на початок року)
 - Розмір економіки України, відсотків до світового ВВП

- Питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП, відсотків
- Відношення витрат на наукові та науково-технічні роботи за рахунок держбюджету, відсотків ВВП
- Чисельність спеціалістів, які виконують науково-технічні роботи, до чисельності зайнятого населення (на 1 тис. осіб)
- Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, у загальній кількості промислових підприємств, відсотків
- Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промисловості, відсотків
- Відношення експорту роялті, ліцензійних послуг, комп'ютерних та інформаційних послуг, наукових та конструкторських розробок, послуг в архітектурних, інженерних та інших технічних галузях, відсотків до ВВП
- Частка осіб, які повідомили, що за останні 12 місяців користувалися послугами Інтернету (обстеження домогосподарств), відсотків
- Індикатори макроекономічної безпеки держави:
 - Різниця між індексами продуктивності праці в Україні та реальної середньомісячної заробітної плати, відсоткових пунктів
 - Рівень "тінізації" економіки, відсотків ВВП
 - Сальдо поточного рахунку платіжного балансу України, відсотків ВВП
 - Рівень безробіття (за методологією Міжнародної організації праці), відсотків
 - Рівень тривалого безробіття (понад 12 місяців), відсотків до загальної чисельності безробітних
 - Різниця темпів зростання ВВП України та темпів зростання економік країн, що розвиваються, відсоткових пунктів
 - Індекс споживчих цін (до грудня попереднього року)
 - Відношення наявного доходу населення до ВВП, відсотків
 - Схильність населення до заощаджень, відсотків
 - Відношення обсягів заробітної плати до обсягів соціальних допомог та інших одержаних поточних трансфертів, разів
 - Відношення обсягу ВВП на одну особу в Україні до середнього значення в країнах ЄС-27, відсотків
 - Зайнятість населення в неформальному секторі економіки, відсотків до загальної чисельності зайнятих
- Індикатори продовольчої безпеки держави:
 - Добова калорійність харчування людини, тис. ккал
 - Співвідношення обсягів виробництва та споживання м'яса та м'ясних продуктів на одну особу, відсотків
 - Співвідношення обсягів виробництва та споживання молока та молочних продуктів на одну особу, відсотків
 - Співвідношення обсягів виробництва та споживання яєць на одну особу, відсотків

- Співвідношення обсягів виробництва та споживання олії на одну особу, відсотків
- Співвідношення обсягів виробництва та споживання цукру на одну особу, відсотків
- Співвідношення обсягів виробництва та споживання картоплі на одну особу, відсотків
- Співвідношення обсягів виробництва та споживання овочів та продовольчих баштанних культур на одну особу, відсотків
- Виробництво зерна на одну особу на рік, тонн
- Рівень запасів зернових культур на кінець періоду, відсотків до споживання
- Частка продажу імпортованих продовольчих товарів через торговельну мережу підприємств, відсотків

Індикатори соціальної безпеки держави:

- Частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими 75 відсотків медіанного рівня загальних доходів, відсотків
- Відношення середньомісячної номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму на одну працездатну особу, разів
- Відношення середнього розміру пенсії за віком до прожиткового мінімуму осіб, які втратили працездатність, разів
- Співвідношення загальних доходів 10 відсотків найбільш та найменш забезпеченого населення (децильний коефіцієнт фондів), разів
- Частка витрат на продовольчі товари в споживчих грошових витратах домогосподарств, відсотків
- Обсяг видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я, відсотків ВВП
- Обсяг видатків зведеного бюджету на освіту, відсотків ВВП
- Чисельність ВІЛ-інфікованих осіб з діагнозом, що встановлений уперше в житті, осіб на 100 тис. осіб населення
- Чисельність хворих на активний туберкульоз із діагнозом, що встановлений уперше в житті, осіб на 100 тис. осіб населення
- Загальна чисельність учнів денних загальноосвітніх навчальних закладів, відсотків до загальної чисельності постійного населення у віці 6 - 17 років
- Сума не виплаченої заробітної плати станом на 1 січня (1 липня) до фонду оплати праці за грудень (червень) звітного року, відсотків
- Рівень злочинності (кількість злочинів на 100 тис. осіб населення)
- Рівень зайнятості населення у віці 15 - 70 років, відсотків населення відповідної вікової групи
- Відношення середньомісячної заробітної плати, нарахованої в середньому за годину, у країнах ЄС-27 та в Україні, разів
- Відношення середньої вартості 1 кв. метра загальної площі житла до середньомісячної заробітної плати, разів

При оцінюванні рівня та аналізі стану фінансової безпеки держави варто брати до уваги усі її складники, оскільки кожна сфера характеризується властивими їй чинниками, наявністю та реалізацією яких може мати позитивний чи негативний вплив на фінансовий сектор загалом.

Перелік індикаторів фінансової безпеки України за складовими зазначений у Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України:

1) індикатори банківської безпеки держави:

- Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, відсотків
- Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, відсотків
- Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, відсотків
- Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів
- Рентабельність активів, відсотків
- Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, відсотків
- Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, відсотків

2) індикатори безпеки небанківського фінансового ринку:

- Рівень проникнення страхування (страхові премії до ВВП), відсотків
- Рівень капіталізації лістингових компаній, відсотків ВВП
- Рівень волатильності індексу Першої фондової торговельної системи (далі - ПФТС), кількість критичних відхилень (-10 відсотків)
- Частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя), відсотків

3) індикатори боргової безпеки держави:

- Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, відсотків
- Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, відсотків
- Середньозважена дохідність облігацій внутрішньої державної позики (далі - ОВДП) на первинному ринку, відсотків
- Індекс EMBI (Emerging Markets Bond Index) + Україна
- Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, відсотків

4) індикатори бюджетної безпеки держави:

- Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, відсотків
- Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління, відсотків до ВВП
- Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, відсотків
- Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, відсотків

5) індикатори валютної безпеки держави:

- Індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США, середній за період
- Різниця між форвардним і офіційним курсом гривні, гривень
- Валові міжнародні резерви України, місяців імпорту

– Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів, відсотків

– Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти, млрд. доларів США

– Рівень доларизації грошової маси, відсотків

б) індикатори грошово-кредитної безпеки держави:

– Питома вага готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси (M0/M3), відсотків

– Різниця між процентними ставками за кредитами, наданими депозитними корпораціями у звітному періоді, та процентними ставками за депозитами, залученими депозитними установами (крім Національного банку), відсоткових пунктів

– Рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами, наданими депозитними корпораціями (крім Національного банку) в національній валюті, відносно індексу споживчих цін, відсоткових пунктів

– Частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, у загальній структурі кредитів, наданих резидентам

– Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів (скорегований на курсову різницю), відсотків

– Загальний обсяг вивезення фінансових ресурсів за межі країни, млрд. доларів США.

Нормативними актами України рекомендується переглядати перелік системи індикаторів та їх порогових значень не рідше ніж один раз на два роки. Разом з тим слід зазначити, що вони можуть переглядатися частіше у разі різких змін економічної кон'юнктури національного та світового ринків, структурних зрушень у національних економічних системах, загострення кризових явищ.

Рівень економічної безпеки в Україні визначається на основі інтегрального індикатора економічної безпеки, який розраховується щоквартально як у цілому по економіці, так і за окремими сферами економічної діяльності. В основу таких розрахунків закладаються нормалізовані значення вхідних показників за кожним індикатором та їхні вагові коефіцієнти, що вказують на ступінь внеску в забезпечення безпеки кожної складової. Стан економічної безпеки України оцінюється шляхом зіставлення розрахованих індикаторів безпеки з їх пороговими значеннями. Наявність значного відхилення від порогового значення свідчить про позитивний або негативний вплив на інтегральний рівень певної складової економічної безпеки. Якщо інтегральний індикатор не відповідає пороговому значенню - це небезпечна зона, якщо відповідає - безпечна зона. Водночас ступінь впливу залежить від динаміки його зміни (позитивної, негативної). Тобто невідповідність величини індикатора пороговому значенню є негативним внеском в інтегральний рівень, водночас позитивна динаміка в цілому може бути позитивним фактором впливу на нього.

Розрахунок інтегрального індикатора за кожною сферою безпеки здійснюється за такою формулою:

$$I_m = \sum_{i=1}^n d_i y_i \quad (8.1),$$

де I_m - агрегований показник/субіндекс m -ї сфери економічної безпеки, де $m = (1, 2, 3 \dots 9)$;

d_i - ваговий коефіцієнт, що визначає ступінь внеску i -го показника в інтегральний індекс складової економічної безпеки;

y_i - нормалізована оцінка i -го індикатора.

Інтегральний індикатор економічної безпеки України (I) в цілому розраховується за такою формулою:

$$I = \sum_m d_m I_m \quad (8.2),$$

де d_m - ваговий коефіцієнт, що визначає ступінь внеску показника/субіндекса m -ї сфери економічної безпеки в інтегральний індекс економічної безпеки України;

I_m - агрегований показник/субіндекс m -ї сфери економічної безпеки, де $m = (1, 2, 3 \dots 9)$.

Такі оцінки є основою для прийняття управлінських рішень щодо аналізу, попередження та нейтралізації реальних і потенційних загроз національним інтересам у відповідній сфері діяльності.

З метою забезпечення економічної безпеки держава реалізує низку системних заходів, спрямованих на внутрішню і зовнішню стабілізацію. Основними напрямками державної політики гарантування національної безпеки України в економічній сфері є:

- забезпечення умов для сталого економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності національної економіки;

- прискорення прогресивних структурних та інституціональних змін в економіці, поліпшення інвестиційного клімату, підвищення ефективності інвестиційних процесів;

- стимулювання випереджального розвитку наукомістких високотехнологічних виробництв;

- удосконалення антимонопольної політики та створення ефективного механізму державного регулювання природних монополій;

- скорочення рівня "тінізації" економіки через реформування податкової системи, оздоровлення фінансово-кредитної сфери та припинення відпливу капіталів за кордон, зменшення позабанківського обігу грошової маси;

- створення гарантій соціальної стабільності у суспільстві.

З метою попередження та ліквідації негативних наслідків економічних криз і природних катаклізмів уряди держав створюють так звані компенсаційні ресурси, які включають: золотий та валютний запаси; резерви енергетичних потужностей; технічні засоби для проведення відновлювальних робіт; резерви матеріальних запасів.